Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2012 жыл
11-чи сентябрь,
геуюрге кюн.
№ 179(19100)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Конкурс

Жетишимли жаш предпринимательлени белгилерикдиле

«Россейни жаш предприниматели - 2012» деген Битеуроссей конкурсну регион этапы быйыл 30 октябрьде бизни республикада бардырыллыкъды. Аны юсюнден КъМР-ни Правительствосу бегим этгенди, деп билдиргендиле Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны эм Правительствосуну пресс-службасындан.

Гитче предпринимательствону айнытыу бизни къыралны экономика политикасында баш жерледен биринди. Бу конкурс кеси да предпринимательствону белгилер мурат ёда бардырыллыкъды. Аны оргкомитетине башчылыкъ КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Уяналаны Кязым этерикди.

Эришиулеге 14-30-жыллыкъ жаш адамла къатышыргъа боллукъдула. Ала предпринимательство жаны бла хунерликлерин бир къаум номинациялада кёргюзтюрюкдюле. Ол санда - «Ишни жетишимли башлау», «Социальный жаны бла жууаплы бизнес», «Студент бизнес», «Инновациялы бизнес» эм «Жаш предпринимательствону айнууна къошумчулукъ». Жюри дагъыда жаш тёлюню оноу эте билгенлерине, предпринимательство бла юреширгъа итиниулюклерине, ишлерине инновациялы жаны бла ёзарай билгенлерине багъа берликди. Жаш адамланы бизнеслерини социальный жаны бла магъаналыкъларына бла файдалыкъларына да энчи къараллыкъды.

Конкурсда хорлагъанла аны быйыл бешинчи декабрьде боллукъ Битеуроссей этапына барлыкъдыла.

Бизни корр.

Демография

Туугъанланы саны ёсгенди

Юсюбюздеги жылны жети айында Къабарты-Малкъарда, быллтырны бу кезиую бла тенглешдиргенде, 650 сабийге кёп туугъанды.

Социальный страхованияны фондуну излеу-мониторинг системасы кёргюзтгеннге кёре, быйыл республикада башда айтылгъан заманда 7495 бала къошулгъанды. Аладан 3882-си - жашчыкъла, 3613-сю уа къызчыкъладыла. 67 юйюрде уа эгизле туугъандыла.

Биринчи сабийлерин тиширыула 20-26 жылларында табаргъа сюедиле. Башхасы бла артындагъына 30 жылларына хазыр боладыла. Битеу туугъанланы ючден экиси юйюрлени не экинчи, не ючюнчюледиле.

2012 жылны аллындан бери сабий туугъанда берилген сертификатланы программалары бла республиканы саулукъ сакълау учреждениялары регион бёлюм 63 миллион сом ахча ётдюргенди. Андан 18,5 миллион сом тиширыу консультациялагъа берилгенди. Сабийле туугъан юйлени 7428 талонларына 37 миллион сом тёленнгенди. 7 миллион сомдан аслам ахча да поликлиникалагъа бир жыллары толмагъан къызчыкъланы бла жашчыкъланы диспансеризациялаына бёлюннгенди.

Ольга ПОГРЕБНЯК,
Социальный страхование фондну КъМР-де регион бёлюмюню пресс-службасы.

Жандауурлукъ

Къайгъырыулукъну бла чомартлыкъны сингдире

«Мы с вами, мы рядом» деген аты бла къуралып 13-чю августда башланнган жандауурлукъ акция андан ары бардырылады. Аны Къабарты-Малкъарны жаш тёлю арасы республиканы Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну тутхучлугу бла къурагъанды. Акцияны баш мураты бир бирге, дуниялыкъгъа къайгъырыулукъну айнытыу эм сабийлеге, къарткъарысузлагъа болушлукъ этиудю.

Алай бла тамбла 12-чи сентябрьде башда айтылгъан жаш тёлю араны бла министерствону келечилери, волонтёрла да Бахсан муниципал районну Кременчук-Константиновское элинде школ-интернатха барлыкъдыла. Жаш артистле андагъы сабийлени жырлары, тепсеулери бла да къуандырлыкъдыла. Жаш активистле уа ол учреждения тургъанлагъа кёп сауъала элтирикдиле. Ол санда айнытыу оюнла эм башха затла да боллукъдула.

Бизни корр.

Хунерлик

Учнуудан - баш усталыкъгъа

Нарткъала шахардан Алёна Захарова бла Алина Базаева кеслерини атларын уллу эришиуледе айтдыргъандыла. Биринчи къызчыкъ къолдан усталаны чыгъармачылыкъларына эм суратлау искусствону Битеуроссей конкурсунда хорлагъанды, Алина уа Россейни информатика бла компьютер технологиядан социальда экинчи жерни алгъанды. Эки къызчыкъ да хар тюрлю табийгъат материал бла да ишлейдиле.

Къолдан усталаны чыгъармачылыкъларыны конкурсларына район эм республикаы этаплада хорлагъандан сора къатышырга онг чыкъгъанды. Алёна Захарова ол урумланы бек тынч ёттенди. Ол кеси белгилегенича, эришиу алай тынч тюйюл эди. Гитче формалада скульптурасы «барельеф» халда этилген тау халкъланы жашау журтлары бла ол, биринчи жерге чыгъып, «Халкъ тёрелени жангыртыуу» деген номинацияда президентни премиясын, 50 минг сом, алгъанды.

Алёнаны иши суукъ къошундан этилгенди. Аны устазы Нарткъаланы искусстволарыны 2-чи номерли школуну ишчиси Татьяна Пашко билдиргеннге кёре, конкурсда быллай халда, быллай материалдан этилген ишле жокъ эдиле. Ол а эришиулени битеу урумларында да уллу белгиле алыргъа болушхан шартды. Башха жаны бла алып къарагъанда уа, къызчыкъ искусствону бу тюрлюсю бла бир жыл мындан алгъа кюрешип башлагъанды. Ол аз заманчыкъны ичине быллай жетишимле уа кертиси бла да сейирсиндирирчадыла.

Алина Базаева чыгъармачылыкъны бу тюрлюсю бла бир къаум жыл кюрешеди. Кесини конкурсха жиберген ишин а ол компьютерде «Фотошоп» программада жарашдыргъанды. Аны ючюн эди къызны информатика бла компьютер технологиядан конкурсха къатышханы да. Республикада хорлагъандан сора Алина Москвагъа баргъанды. Ара шахарда пластилинни рекламаси ючюн анга экинчи жерни бергендиле.

Къызла бу жетишимлери бла чекленип къаллыкъ тюйюлдюе. Бош заманларында сабий буууча кюреше эдиле да, мындан арысында уа жашауларында жаланда чыгъармачылыкъ бла байламларгъа кёлленипдиле. Алёна КъМКъУ-ну Дизайн колледжине окъургъа киргенди. Алина да, школну бошагъанлай, окъургъа ары барлыкъды.

Урван муниципальный районну жер-жерли администрациясыны пресс-службасы.

КъМР-ны Башчысы

Байламлыкъланы андан ары айнытыргъа келишгендиле

Къабарты-Малкъарны Башчысы Арсен Каноков КъМР-ни Правительствосуну юйюнде Россейли чюйют конгрессни президенти Юрий Каннер бла тюбешгенди. Бир кюннге жумуш бла келген кънокъ эмда республиканы оноучусу россейли чюйютлюени Къабарты-Малкъарны кёп миллетли халкъы бла байламлыкъларын кючлендириую эмда айнытыуну онгларын бла амалларын сюзгендиле.

Юрий Каннер Россейли чюйют конгресс къыралда бек эртгегили федеральный организацияладан эмда бек уллу жандауурлукъ фондладан бири болгъанын айырыл айтханды. Ала кеслерини ишлери бла миллет культураны, билим бериую, мецеватны айнытыугъа себеплик этгенин чертгенди. «Север Кавказда чюйютлюлеге хар жаны бла да эс тапдырыугъа, регионда миллетлени араларында келишиулюкню бла ырахатлыкъны кючлендириуге энчи эс бурабыз»,-дегенди.

Арсен Каноков миллетлени бла динлени араларында байламлыкъланы сакълауну регионну властьлары баш магъаналы борчларындан бирине санагъанларын белгилеп айтханды. «Республикабыз кёп миллетлиди,- дегенди ол.- Аны себепли биз халкъларыбыз шуёхлукъ, огъурлу къоншулукъ жюрютселе сюебиз. Адамларыбызны миллетлерине динлерине кёре да айырмайбыз, хар халкъ да бизге бек багъалыды.

Жандауурлукъ, болушлукъ да тюрлю-тюрлю динлени келечилерине этиледиле. Спонсорланы ахчаларына республикада межгитле, храмла ишленнгендиле, синагога жангыртылгъанды. Аны мен бек тюзге санайма. Власть жамауатны бирикдирир ючюн къолундан келгенни аямазгъа керекди».

Тюбешиуге къатышханла байламлыкъланы андан ары айнытыргъа эмда миллет-культура айныу бла байламлы ишлени тамамлаугъа хар жаны бла себеплик этергe келишгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы
Суратны **Руслан МАМИЕВ** алгъанды.

НАМЫСЛАУ

Къайсыннга уллу сюймекликни ачыкълагъан асыллы иш

Нальчикни Къулийланы Къайсынны атын жюрютген орамында закий поэтибизни эсгертмесини тёгереги бегитилинип, алайда бир ауукъ заманны ремонт барып тургъанын шахарчыла кёргендиле. Эсгертме кеси, аны тёгереги да жангыртылгъандыла. Бу огъурлу ишге ахча бла болушлукъ этген а бизни жерлешибиз, Москвада жашагъан, предприниматель, меценат Османланы Элдарды.

Быйых кюн а, жангыргъан эсгертмени жанына бир талай адам келип, Элдарны да алайгъа чакъырып, жыйылыу болгъанды. Осман улугъа этген огъурлу, жандауурлукъ иши ючюн кёп ариу сёз айтылгъанды.

Халкъыбызны ёхтеми, закий жазыучу, Малкъарны битеу дуниягъа атын айтдыргъан Къулийланы Къайсынны 95-жыллыгъы жетип келеди. Аны бла байламлы ишле башланнгандыла. Ара шахарыбызда аны эсгертмеси кёпленни солуу жерлери болгъанды, аны туугъан, жашаудан кетген кюнлеринде да, жамауат жыйылып, поэтге хурмет, сюймеклик сёзлерин айтадыла.

Алай заман бара – барса, художник ташдан ишлеген чыгъармалагъа да заран келеди. Назмучуну эсгертмесини эниште жанында плиталары сыныып, къобуп, ол кеси тургъан кётюртмеге да жангыртыу керек болуп тура эди. Бу уллу жумушну боюнуна Османланы жашлары алгъанды. Тынгылы ремонт этилгенине битеу халкъ, поэтни чыгъармаларын сюйгенле, республиканы патриотлары да къууаннганларына ишексизбиз.

Бизнесменни кесини юсюнден айтханда, ол культурадан узакъ адам тюйюлдю. Аппасы Рахайланы Таубий белгили, фахмулу актёр эди. Анасыны къарындашы Алик да Москвада ГИТИС-ни режиссёрла хазырлагъан факультетинде бошагъанды. Элдар да, ГИТИС-ни актёр факультетинде окъуп, диплом алгъанды. Театрда ишлемегенликге, искусствогъа, культурагъа сансыз болмагъанын кёргюзтгенди. Ол, Таубийни аты бла фонд къурап, театрны келечилерине хар жылдан ачха болушлукъ этип турады. Аны себепли Османланы жашлары Къайсынны юсюнде да быллай ишни бардыргъаны аны адамлыгъыны, халкъыны биогюннгю, тамблагъы кюнюне да сансыз болмагъанын ачыкълагъан шартды.

Ол къалай, неден башланнганын Къулийланы Ахматдан сордум.

- Элдар Черек районда кёп жандауурлукъ ишлери бла белгилиди. Бир жол ол анда болгъанында, таулу тиширыула, анга жанлап, Къулий улуну Нальчикдеги эсгертмесине да бир эсингни бурсанг эди, деп тилегендиле. Ол кесини адамларына анда халны билирлерин, ремонтха ненча ахча кереклисин да санагъа буюргъанды. Жашла алгъа - 500 минг, артда 1 миллион дегендиле. Анга эсгертмени жангыртханлыкъгъа, аны тёгерегинде плиткагъа, башха затлагъа да жетмей эди. Да хо, къалгъанын башха таулу жашладан табаргъа кюреширбиз деген акъылгъа келебиз.

Аны билген Элдар: «Къайсынны юсюнден сёз баргъанда, аллай ишле ушамайдыла. Мен кесим берликме битеу керекли ахчаны»,- дегенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жазылыу-2013

Жангы жылгъа - сюйген изданияларыгъыз бла

Сыйлы жамауат!

Биринчи сентябрьден башлап 2013 жылны биринчи жарымына жазылыу кампания башланады.

Связьны битеу поччта бёлюмлеринде сиз сюйген газетлериниз бла журналларыгъызгъа жазылыуну жарашдырырга амал барды. Бу магъаналы жумушну артха салмагъыз. Заманында тамамланнган иште бир зат да жетмейди.

КъМР-ни поччта связьны федеральный управлениясы.

Бизни индексибиз - 51532

Республиканы атламлары

Топландырыу

Качестволу эм болжалында

Элбрус районну эллеринде битеуда узунлугъу 8,9 километр болгъан муниципальный жоллагъа ремонт этилгенди. КъМР-ни Правительствосуну бегими бла къабыл этилген титульный тизмеге тийишлиликде Тырныауз шахарда, Кёнделен, Лашкута, Быллым, Огъары Бахсан эм Бедик элледе къабырлагъа жолла тап халгъа келтирилгенлерини юсюнден билдиргендиле бизге районну жер-жерли администрациясыны пресс-службасындан.

Этилген ишлени битеулю смета багъасы юч миллион сомдан артыкъды. Ол ахча республикалы бюджетден берилгенди эм аны ючюн ол элледе жашагъанла республиканы башчысы Арсен Каноковха жюрек ыразылыкъларын билдиргендиле. Андан сора да ала ишлени качестволу эм болжалында тамамлагъанлары ючюн Элбрус районну жол управлениясыны ишчилерине да ыразыдыла.

Озгъан жылда Тырныауз шахарда 3,4 километрге жууукъ жоллагъа ремонт этилгенди, Нейтрино эм Терс-Къол элледе уа эки эм тёрткилометрлик жоллагъа асфальт салыннганды.

Бизни корр.

Акция

Минги тауну кир-кипчикден тазаларыкъдыла

15-чи сентябрьде Минги тауну кир-кипчикден тазалау экология акция башланырыкъды. Аны КъМР-ни Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосу, «Приэльбрусье» миллет парк, Элбрус районну жер-жерли самоуправлениясыны Совети къурап бардырадыла. Акциягъа жаш тёлю организацияланы келечилери, волонтёрла эм жаш депутатла къатышырыкъдыла, деп билдиреди Элбрус районну администрациясыны пресс-службасыны башчысы Алиса Тарим.

Жер-жерли самоуправлениясы Советини таматасы Отарланы Исмайыл айтханнга кёре, акцияны бардырыуну баш борчу жаш адамланы эслерин табийгъатны таза тутуугъа, анга уллу кёллю болмазгъа бururуду. Алай бла бу ишни кезиуюнде бийикледе орналгъан кафелени бла къонакъ юйлени тёгереклерин тазаларыкъдыла, жыйылгъан кир-кипчикни канат жол бла эннише тюшюрюп, энчи машиналагъа жюклерикдиле. Тазаланнган жерледе энчи орунла орнатыллыкъдыла. Акциягъа къатышхан къауумланы араларында конкурс бардырыллыкъды. Хорлагъанланы сыйлы саугъала сакълайдыла.

Бу магъаналы жумушну къурагъанла аны жыл сайын, тау-лыжа сезонну аллында, бардырыргъа дейдиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Халаллыкъ

Юйлери кюйген эллилерине себеплик

Урван районну администрациясыны пресс-службасы билдиргеннге кёре, озгъан айда Урван элде жашагъан эгечле Надежда эм Елизавета Хажикаровалану электропроводкадан тюшген отну кезиуюнде юйлери жаннган эди. Бюгонлюкде урванчыла бла элни администрациясы, ахча жыйып, алагъа юй ишлей турадыла.

Эгечле жангыз кеслери жашайдыла. Къырал берген пенсиялярындан сора башха къолайлары жокъду. Ала кеслери юй ишлеп киралмазлыкъларын да адамла ангылай эдиле. Ол себепден эллилери алагъа болушлукъгъа деп 200 минг сомдан артыкъ ахча жыйгъандыла. Бюгонлюкде къурулуш ишле къыстау бардырыладыла, нек дегенде суууукъла тюшгюнчю юйню ишлеп бошаргъа керекди.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Тёгерек стол

Хайырлы ушакъла

Жаш тёлюню иш бла жалчытыуну магъаналы вопрослары эм аланы предпринимательство жаны бла башламчылыкълары - Бахсан районну администрациясыны баийыл 14 сентябрьде бардырыллыкъ «тёгерек столну» баш темалары боллукъдула, деп билдиргенди район администрацияны пресс-службасы.

«Тёгерек столну» ишине районну халкъын иш бла жалчытыучу арасыны келечилери, республиканы жетишимли бизнесменлери бла белгили къырал къуллукъчулары да къатышырыкъдыла. Ол баргъан кезиуде жаш тёлюге предпринимательствоГа болушлукъ бериу жаны бла шёндю къаллай программала болгъанларды юсюринден билирге эм кеслерини бизнеслерин жетишимли бардыргъанла бла тюбеширге онг боллукъду. Анда дагъыда резюме этерге эм адам иш излерге баргъанла собеседованияны тап ётерге юйретирикдиле.

Бизни корр.

Надзор

Бузукълукъланы кетерир ючюн

РФ-ни МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясыны надзор иш бардырыу жаны бла управлениясыны къуллукъчулары юсюнде жыл сайын аллындан бери 4052 объектни от тюшюуден сакъланыу жаны бла хазырлыкъларын тинтгендиле. Аладан 1599 предприятияда жорукълагъа 29352 бузукълукъ этилгени ачыкъланнганды. Бюгонлюкде аладан 23476-сы кетерилгендиле.

Ишлери сюдге жетгенлени эм административ жууаплыкъгъа тартылгъанланы саны 76-ды. Аладан жыйырма сегизине ишлерин тохтатыргъа деген оноу чыгъарылгъанды.

Мурат АПАЖИХОВ,
РФ-ни МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясыны пресс-службасы.

Жамауатда сыйлары жюрюгенлеге махтау салгъандыла 2 бет

Генерал-тарыхчы 2 бет

Жаудан артха турмагъан къарындашла 3 бет

Сейирлик Клеопатраны эмда бурунгу пирамидаланы жерлеринде 3 бет

Жаш тёлю театры къайтыуу 4 бет

Къайсыннга уллу сюймекликни ачыкълагъан асыллы иш

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Энди эсгертмени тёгерегинде сары бетли плитка салынгганды, алайдагы узун шинтиклени да жангыртып, ала да, торсюнлери бла бир бирге ариу келишип, омакъланып турадыла. Аны энишге жанында мермерни да алышып, аны, кёпюртмесин да состар ташдан ишлегендиле. Жамауатны, адамланы да жарсыгъан дагъыда бар эди бир шарт: поэтни жаланда къол ызы салынып къалгъан эди эсгертмеге, аны толу аты, тукъуму жазылмай. Шахаргъа келген къонакъла, башха тыышындан жолочулча да, алайда болуп, ол кимге салынгганын билмей тургъандыла. Энди поэтни аты толу жазылгъанды.

Ма быллай огъурлу, жандаурлукъ иши ючюн, солуу кюн болгъанына да къарамай, «Заман» газети бла редактору Атталаны Жамал, КъМР-ни Жамауат палатасыны председателини заместители Людмила Федченко, Жазыучуланы союзуну таматасы Хачим Кауфов, «Къууанч» киностудияны къурагъанла, эгечле Занибекланы Зарема бла Зухура, Къулийланы тукъумлары, Османлары, Элдарны эрменли къайынлары да анга ыразылыкъларын билдиригре келген эдиле.

Жыйылыуну ачхан Кауфов он кюн байрамгъа бурулгъанын, жаш адамланы санында, Элдарча, къоллары, жюреклери ачыкъла болгъанына ыразы болгъанын айтханды. Мынга салгъан къыйынынг кесинге уллу къууанч бла къайтсын, деп анга алгъыш да этгенди.

Атталаны Жамал Осман улу Черек районда спортшюколагъа, межгитни ишлетирге, башха жумушлагъа да

Солдан онгнга: Хачим Кауфов, Атталаны Жамал, Османланы Элдар, Къуийиланы Элизат, Людмила Федченко.

эс бургъанлай тургъанын, алай бир заманда аны адамла бипсинле деп кюрешмегенин, бютюн не жаны бла да адепли болгъанын белгилегенди. Арт жыллада культурагъа тийишли эс бурулмагъанында, Элдарны Къуийиланы Къайсынны эсгертмесине жангыртыргъа салгъан къыйыны бек магъаналы, керекли иш болгъанын чертгенди.

Поэтни адамлыкъ ышанларына, сейирлик чыгъармачылыгъына да бийик багъа берингледенди Людмила Федченко. Ол бу жол да Къайсынны совет поэтле бла жуукъулугун, аз саннлы малкъарлыла орус халкъ бла бирге болса кереклисин, Къулий улу аны терен англылагъанын белгилегенди. Биогюнлюкде бизге ани къаралай жетмегенине жарсыгъанын, Элдаргъа да уллу хурметин билдиргенди.

Занибекланы Зухура да, хар таулуча, поэтни чыгъармачылыгъы бла ёхтемленгген къызларыбызданды. Ол, аны назмуларын ахшы билгенине шагъат этгенча, Къайсынны адамлыкъын шартларын ачыкълагъан тизгинлерин Элдаргъа атап окъугъанды.

Жыйылыуда билмей тургъанлай акъылманны тизгинлерин окъургъа сюйгенле дагъыда чыкъгъандыла. Бешжыллыкъ Инармас Саральпов бла Хачим Кауфов да эшитдиргендиле поэтни назмуларын. Сёзсюз, ала жыйылыугъа энчи къуятны, магъананы бергендиле. Къайсын кеси арабыздан кеттенликге, аны тизгинлери уа жашны, абаданны да жашау нёгерлери болгъанлай къалгъанын кёргюзтгендиле.

Ол къадар ариу, ыспас сёзню эшитген Османланы жашлары уа бир кесек абызыраргъанча окъуна эди. Къара кёзлюклерин да аны ючюн тешмегенча эди. Жаланда жыйылыуну ахырында кетерди ол аланы кёзлеринден. Анга кезиу жетгенинде, сёз айтмай къутулалмазлыгъын ангылап, микрофонну къолуна алды.

- Къулийланы Къайсынны ахыр жолгъа ашыргъанда, мен алыкъа школда окъуй эдим, -деп башлады Элдар. - Алай ол кюн Нальчикде болама да, эртденликде, бир киши да уятмай, кесими жюрегим алай сюйюп, Шогенцуков атлы театргъа барып, поэтни ашыргъанланы санында болгъан эдим. Жыйырма бла жети жылдан сора уа аны эсгертмесин жангыртыргъа манга тюшгенин кесиме сыйлы, жууаплы иште санагъанма.

Артда къысха ушагъыбызда уа ол: «Мен быллай жумушланы сюймейме. Къайсын ючюн келгенме, - деп билдирди. Сора аны дагъыда быллай мураты барды: эсгертмени тюп жанында чыракчыкъла жаныл, кёрюнюп турурча этергге.

Дагъыда жыйылыуда Къулийланы атларындан тукъум тамата Малик, поэтни юй бийчеси Элизат бла жашы Ахмат сёлешгендиле. Аланы хар бирини сёзлеринден тышында, хар солуулларында, интонациялрында, къарамларында да уллу ыспасны, ыразылыкъны эшитирге, сезергге боллукъ эди.

САРАККУЛАНЫ Асият.
Суратланы автор алгъанды.

Эсде тутуу

Генерал - тарыхчы

Бабаланы Солтаннга быйыл 90 жыл боллукъ эди

Бабаланы Къайтмурзаны жашы Солтаннга Къабарты-Малкъарны тарыхында тийишли жер берилирге керекди, деп кёпледен эшитгенме. Бизни республикада къуллукъ этгенледен ол биринчи генерал болгъаны ючюн угъай, жигер иши ючюн. Милициягъа ол башчылыкъ этген заман кёплени эслеринде ди. Ол жыллада низам бар эди, ма щёндю аныча министр керек эди дегенле бюгюн да тюбейдиле.

Солтан бу къуллукъда 1961 жылдан 1976 жылгъа дери ишлегенди. Аллай бир жылны ол постда андан башха бир киши да турмагъанды. Кеси да къаллай министр эди! Аманлыкъ иш этилген жерге биринчи болуп жетген! Эсимдеди, ол ыраннан кёп жыл базарда къауугъа къозгъаланларында, ол, ары мычымай жетип, адамла бла къалай ариу сёлешгени. Аны хайырындан чачыйгъан эдиле право низамгъа бузукълукъ этгенге, асыры теренгге кирмей.

Къадар Солтанны эркелетмегенди. Жашлыгъын къазауат сыйыргъан тёлюденди ол. Уллу Ата журт уруш башланнганлай, фронтха кетгенди. Немис-фашист аскерге бла кёп сермешлеге къатышханды. Ары дери, педучилищени бошап, тугъан эли Акъ-Суда сабийлени окъутханды. Къырал къоркъуусузлукъну оперуполномоченныйи да болгъанды. Аны къолунда ишлегенле Баба улун хурмет бла эсгерединле.

КъМР-ни право низамны сакълаучу органларыны ветеранларыны советини председатели отставкадагъы полковник Борис Думаев былай жазады:

- Мени, МВД-ны жаш офицерин, инженер-техника училищеде окъургъа жибередиле. Меничала, кёп эдиле министерствода билимлерин ёсдюрюрге сюйгенле. Министр Бабаланы Солтан бир кюн манга былай айтды: «Борис, инженер иш къыйынды. Санга специалистлени болушлукълары керек боллукъду. Мени ахшы шуёхум барды – инженер-связист Гемуланы Нух. Угъай демей эсенг, анга айтайым да, санга шефлик этсин. Ыразымыса?» Уллу къуллукъчуну жаш офицерге алай къайгъыргъаны не багъасы барды!

Ата журтну къоруулаучусу учузлукъ, ыспассызлыкъ да сынагъанды. 1944 жылда тамата лейтенант Бабаланы Солтан, юйюрюн излей, Алма-Атагъа келгенди. Къазахстанны башчылары фронтчу офицерни сансыз этип къоймагъандыла. Аны НКВД-да къуллукъ этергге тийишли кёргендиле. Алай 1949 жылда къан жухлу Берия репрессиялагъа тюшгенлени барын да органладан къыстаргъа оноу этгенди.

Пединститутну тарых факультетин бошап, Баба улу къазах элде орта школда историядан дерсле берип тургъанды. Ол предметни кеси да бек сюйгенди. Аны себепли уа органлада ишлеген кезиуонде да тарых бла юорешгенин къоймагъанды. 1957 жылда Нальчикде къарачай-малкъар халкъны тарыхыны эм тилини юсюнден Витеусоюз илму-практика конференция болгъанды. Анда бащ илму докладладан бирин Бабаланы Солтан этгенди.

Мен аны бек иги таныйэдим. Къалай бла десегиз, артыкъда пропаганда бёлюмюнде ишлегенимде, тарых темагъа хазырлагъан материалларын манга келтириучю эди. Министр болуп тургъанлай, илму статьяла заман тапханына сейир этиучю эдим. Аны мен бек жаратхан ахшы ышанларындан бири башхалагъа бийикден къарамагъаны эди. Кесин кётюрмегени оноучуну мен бек акъыллыгъа санайма. Къуллукъгъа илиннгени бла ахырда тюрленип, башлара ёрге ёхтем кётюрюп, бош адамла бла саламлашыргъа кюсеменгелени да кёргенбиз. Тап жуукълары бла окъуна.

Солтан аллайдаан тюйюл эди. Аны къатында мен ким эдим? Ол а, орамда манга тюбесе, тохтап, саламлашмай, саулукъ-эсенлик сормай озмагъанды. Бош адамла бла бир тенгшидге сёлешгени ючюн министрни даражасы тюшмегенди, бютюн кётюрюлген этгенди.

Таулула кёчгюнчюлюкден къайтып, миллет кадрла керек болгъанларында, право низамны сакълаучу органлада иш сынауу болгъан Баба улуна министрни орунбасарына саладыла майор чыны бла. Ызы бла партияны обкомуну административ бёлюмюню таматасы болады. 1961 жылда КъМАССР-ни ич ишлерини министри Я.А. Щербаковну башха ишге кёчюредиле да аны орунуна полковник Баба улун тийишли кёредиле.

Жангы министр кадрланы сайлаугъа уллу магъана бергенди. Аладан жууаллыкъыны да къаты сурагъанды. Ич ишлени органларында ишлерге келген хар адам бла кеси ушакъ этгенди. Къаты, алай тюзлюкню сойген министр эди, деп эсгередиле аны бла бирге ишлегенле, бусагъатда уа – пенсиячыла.

Б. Думаевни эсгериулериден: «Алтмышынчы жылланы ахырында партия къуллукъчулагъа – горкомланы, райкомланы секретарларына тийип амал жокъ эди, не тюрлю осал ишлери болса да. Баба улу уа законнга бузукълукъ этгенлени жолларын таукел кесгенди. Ол министр болгъанда, жууапха тартылгъан эдиле райкомну биринчи секретары Пежепёков, райисполкомланы председательери Киселёв, Елканова, дагъыда партбюороланы бирбир членлери. Закон бийик ди къаллай уллу къуллукъдан да».

Баба улу ич ишлени органларына башчылыкъ этгени бла бирге жамауат къуллукъчуда эди. Заюковда эм кюнсюу элледе жашагъанла аны республиканы Баш Советине депутатха бир ненча кере айыргъандыла. Ол депутатлыкъ борчун айыпсыз толтургъанды. Элледе терк-терк бола тургъанды. Алада жашагъанланы жарсыуларына тынгылап, болушлукъ этер амалланы излегенди. Заюковчула артыкъда Солтанны ариу кёргендиле, анга не заманда да жарыкъ тюбегенди.

Милицияны генерал-майору Бабаланы Солтан, МВД-ны Нальчикде школуна башчылыкъ эте, кесини иш сынауун жаш офицерлеге къызгъанмай бергенди. Пенсиягъа чыкъгъандан сора да ол бош туралмагъанды. Къабарты-Малкъарда тарыхны эм культураны эсгертмелерин сакълау жаны бла обществону таматасы болуп талай жылны ишлегенди. Мен материал алыргъа анга кёп кере баргъанма. Эринмеучю эди, къагъытларына къарап, манга керекли затланы билдирирге. Кеси да дайым жазып тургъанды газетте.

Халкъын бек сойгенди Солтан. Малкъарны чынтты патриотларындан бири эди, алай болмаса, къарачайлыланы бла малкъарлыланы тарыхларын къазып айланмаз эди. Ана тилинде чыкъгъан газетни дайым окъугъаны, анга кеси да жазып тургъаны да шагъатлыкъды айтханыбызгъа. Бирбирде тарых темагъа кеттенин билдирирге редакциягъа келиучю эди, ма алай къайгъыра эди ол тарыхыбызгъа, тилибизге, адет-тёрелерибизге.

Аны дагъыда бир огъурлу ишини юсюнден айтыргъа сюеме. Ол хапарны мен Солтанны кесинден эшитгенме. Къулбайланы Алексейде къонакъда болгъанымда айтхан эди. Баба улуну аскерде жесирден къачхаланы эм къуршоудан чыкъгъанланы ишлерине къараган комиссиягъа айыргъандыла. Эслеген болур эдиле тюз адам болгъанын. Аны болушлугу бла кёпле, трибуналгъа берилмей, жангыдан аскер бёлюмлеге жиберилгендиле.

Жесирде болгъанланы бизни къырал сатхычлагъа санагъандыла. Ол ары къалай тюшгени бла кишини иши жокъ эди, Сталинни 237-чи номерли приказы болгъанды: пленнге тюшгенлени барын да сатхычлагъа санаргъа, койлеринде адамларын, 12-жыллыкъ сабийлеге дери да, жууапха тартыргъа. СМЕРШ-чилеге ол юйсюз онуну алжаусуз толтурургъа «чырмаулукъ этгенле» Баба улу Солтанча адамла эдиле.

Право низамны органланы ветеранларыны республика совети кесини жыйылыуында Ленин атлы проспектде 11-чи номерли юйню къабыргъасында генерал Бабаланы Солтанны эсде турлукъ таш къанга орнатыуну юсюнден Нальчик шахар администрациягъа предложение бергенди. Солтан кёп жылны анда жашагъанды. Ол башламчылыкъны РФ-ни МВД-сыны КъМР-де щёндюгю министри генерал С.В. Васильев да къабыл кёргенди.

Баба улу дуниядан кеттенни оноч жыл болду. Аны ахыр жолуна ашырыргъа кёп адам жыйылгъан эди. Республиканы право низамны сакълаучу органларыны ветеранларыны эм аны таныгъанланы эслеринде ол тюзлюкню жакъысчы, кесини борчуна кертичиликни, чынтты адамлыкъны юлгюсюча къалгъанды.

КЪУЛБАЙ улу Алий.

ЖЫЙЫЛЫУ

Жамауатда сыйлары жюрюгенлеге махтау салгъандыла

Север Кавказда Дуния Артий комитетни представительстволу аны вице-президент Аусэ Бетугановну башчылыгъында жамауатны арасында кёп иш бардырады. Аны бащ борчу республиканы жамауат жашауына тири къатышханланы, экономикада, культурада, спортда, билим бериуде, саулукъ сакълауда, дагъыда башха бёлюмледе уллу кьыйынлары болгъанлары къуанчлы халда белгилеудю. Аллайланы уа а комитетни къауумуна киргенле кеслери къошулгъанлы - 455 жыл, Билимни, шахарны да кюнлеридиле. Бу залда республиканы тюрлю-тюрлю жерледе ишлеген бек игилени да игилери олтурадыла. Бюгюн аланы, бизни жигитлерибизни, алгъышларъкъбыз. Бу адамла бизни ёхтемлигибиздиле- деп, Аусэ Бетуганова, быллай огъурлу иш этип, жаш адамлагъа юлгю болуда жол кёрюзтгени ючюн ыразылыгъын билдиргенди.

Артий комитетни Север Кавказда вице-президенти бла бирге бюгюн бери жамауат жашауъна тири къатышханланы, Россейни бла Къабарты-Малкъарны аралларында байламлыкъланы кючлендириуге уллу кьыйын салгъанланы чакъыргъанларын айтханды.

Кючменланы Фатима саугъаланады.

Борис Паштов Раиса Рамазановны саугъалайды.

Ызы бла саугъалау башланнганды. Атлары айтылып, сахнагъа чакъырылгъанланы арасында республиканы «Заман» газети бла редактору, КъМР-ни Жамауат палатасыны председателини орунбасары, РФ-ни эм КъМР-ни культураларыны сыйлы къуллукъчусу Атталаны Жамал, республиканы муниципальный Черек районуну администрациясыны башчысыны орунбасары Раиса Рамазанова, КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствоуну аллергология арасыны баш врачы, медицина илмуланы доктору, профессор, РФ-ни эм КъМР-ни сыйлы врачы Хутуйланы Светлана, Нальчикде биринчи номерли клиника больницаны баш врачы Николай Шогенов, Искусстволаны Север-Кавказ къырал институтуну проректору Эфендиланы Фуад, Нальчикде культура эм солуу паркны генеральный директоруну орунбасары Улбашланы Хызыр дагъыда башхала бар эдиле. Залда Чеченден, Ингушетиядан, Север Осетия-Аланиядан, Юг Осетиядан келген кьонакъла да олтурадыла.

Джульетта Мезова, Чечен, Юг Осетия, Ингушетия республикаладан келген Магомет Ясаев, Надар Гуцадзе, Аладудин Эсмирзиев, дагъыда башхала да саугъаланнганланы, залда олтурганланы да жарыкъ тепсеулери, ариу жырлары бла къууандыргъандыла.

Ингирде Халкъла аралы чыгъармачылыкъны жамауат академиясыны вице-президенти, «Россейни меценаты» деген атха тийишли болгъан Хабаша Хатуевни туугъан кюню бла да алгъышлагъандыла. Къууанчы жыйылыу кечеге дери баргъанды. Залдан кетергге ашыкъгъан жокъ эди. Алай ани эди концерт программа да. Анда орус, малкъар, къабарты, чечен, ингуш, дюгер тилледе да жырла эшитилгендиле.

Зольск районну тепсеу коллективи.

Саугъаланнганлагъа дипломла, алтын суу ичирилген майдалла бла кубокла берилгендиле. «Кабардинка» тепсеу ансамблни солистери, Зольск районну «Гитче жигит» деген той-оюн коллективи, жырчыла Гергьокъаланы Халимат, Ирина Даурова, Аусэ Зеушев, Саулукъ сакълау министерствоуну аллергология арасыны баш врачы, медицина илмуланы доктору, профессор, РФ-ни эм КъМР-ни сыйлы врачы Хутуйланы Светлана, Нальчикде биринчи номерли клиника больницаны баш врачы Николай Шогенов, Искусстволаны Север-Кавказ къырал институтуну проректору Эфендиланы Фуад, Нальчикде культура эм солуу паркны генеральный директоруну орунбасары Улбашланы Хызыр дагъыда башхала бар эдиле. Залда Чеченден, Ингушетиядан, Север Осетия-Аланиядан, Юг Осетиядан келген кьонакъла да олтурадыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратланы автор алгъанды

ЭКОНОМИКА

Гитче бизнес бла кюрешген юйюрлеге болушурукъдула

Къабарты-Малкъарда эл мюлкде ишлеген предпринимателлеге болушлукъ этиуню жангы системасын жууукъ кезиуде жашауда бардырыуну амалы жарашдырылгъанды. Аны къыйматы – ишлеп баллагъан фермерлеге, аныча малчылыкъ бла кюрешген юйюр мюлклеге, башха эл мюлкледен эсе энчи халда болушлукъ этиуню схемасы жарашдырылгъанды. Анда айтылгъанына кёре, кредитле бла бирге алагъа мюлклени айнытыугъа себеплик этерик бюджет грантла берилликдиле.

Къабарты-Малкъарны Правительствосунда ангылатханларына кёре, грант системада кёп тюрлю тыйгъычла да бардыла. Сёз ючюн, гитче малчы ферманы айнытыуну гранты, айнытыуну берилген проектини битеулю багъасыны 60 процентиндан кёп болмазгъа керекди. Аны эсе, болушлукъну ишин андан ары айнытыр чакълы бир ырысхысы болгъан фермер аллалыкъды.

Иш баллагъан фермерлени грантларыны юслеринден айтсакъ, ала, 1,5 миллионушар сом бла чекленирикдиле, башхача айтсакъ, ол фермер мюлк къурала баллагъанда этилген къоранчла чакълы бирдиле. Эйни адам ол ырысхыны ишни баллагъанда хайырланып бошагъан эсе, андан ары кеси иш бла тюшюрген файда бла ишлерге керекди.

КъМР-ни Правительствосунда айтханларына кёре, жангы система гитче фермерчиликни айнытыугъа себеплик этерикди. Предпринимитель иш баллагъан кезиуде болум кредитсиз айнытыкъ тюйюл эсе, ол бек кьоркъуулу затды. Сёз ючюн, ол ишлеп баллагъан биринчи жылда тирлик ол мурат этген чакълы бир болмаса, ёнкючге алгъан ачуны артха къайтаралмай къалыргъа боллукъду. Грант система аллай затланы унамайды. Аны бла бирге, Правительствода айтханларына кёре, субсидиялы конкурс эм ачыкъ халда берилликдиле. Битеу алып айтханда, быйыл иш баллагъан фермерлеге грантла 103 миллион сом, юйюр малчы мюлклени грантларына уа – 222,5 миллион сом къоратыр мурат барды.

Дагъыда Правительствода айтханларына кёре, фермерлеге грантла бла болушлукъ этиуню программасы – оп регионну башчысы Арсен Каноков толтуруучу властьны бойнуна салгъан, гитче бизнесни айнытыуну алгъа тамамланырыкъ борчларындан жаланда бириди. Он системаны жашауда бардырылгъанына хайырланып регионда гитче бизнес иги да айнытыгъаны кёрюнюп турады.

Шёндю Къабарты-Малкъарда 5,7 минг гитче эм орталыкъ предприятие эм 28 мингден аслам да энчи предпринималь ишлейдиле. Предпринимательстволу проблемаларын системалы тинтиню Миллет институту берген шартлагъа кёре, 2009 жылда гитче предприятиялада ишлеген санлы кёбейиую бла республика ючюнчю жердеди. Предприятияланы файдаларына регионда налог салымла да законнга тийишлиликде бек азына тюшгендиле.

Гитче бизнесге бюджетден эм бюджетде болмагъан фондладан болушлукъ этиу да кёбейе барады: 2011 жылда ол ишге 1,4 миллиард сом берилген эди, гитче бизнесге ахыр 5 жылны ичинде къыралны жанындан 1,7 миллиард сом болушлукъ этилгенди.

Къабарты-Малкъарда жангы грант программаны жашауда бардырыу боллукъ тау-лыжа курортлада фермерчиликни айнытыугъа себеплик этерикди, дейдиле. Республиканы оноучуларыны келечилери эм Шимал-Кавказ федеральный округда Президентни толу эркинлиги болгъан келечисини кёп кере айтханларына кёре, курортлагъа аш-азыкъ продуктланы берлик эллиени да кёплендирип турлукъдула. Грантла алгъанланы бир кесеги кеслерини бизнеслерин аны бла байламлы этерик окъуна болурла.

«Комсомольская правда».

ОГЪУРЛУЛУКЪ

Ыннала бла аппала Абхазияда солурукъдула

Абхазияга тебиергенле.

Абхазияда урушха бизден барып, ажымлы ёлген жашланы аналарын, аталарын, сабийлерин да бу республиканы правительствосуну оноуу бла Пицунда шахарда бек иги санаторийлеринден биринде солутадыла, саулукъларына бакъдырадыла. Бу огъурлу иш 2003 жылдан бери бардырылады. КъМР-де абхазлы добровольцлени союзуну председатели Казбек Яхагоев айтханнга кёре, быйыл ары кьыркъ адам барады. Алагъа чекде тюберикдиле,алайдан санаторийге дери ашырыкъдыла.

Солургъа баргъанла жумушакъ автобусда, сюйселе таянып, сойселе олтуруп барлыкъдыла. Аппала бла ыннла эрикмей жолну кыскъартырча анда телевизор, радио да бардыла. «Единая Россия» партияны регион бёлюмюню исполкому уа жолочулукъла тынгылы аш-суу хазырлагъанды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

ЖОЛОУЧУЛУКЪ

Сейирлик Клеопатраны эмда бурунгу пирамидаланы жерлеринде

Сахл-Хашишни орамы.

Самолётну къанат тюбюнде

Европалы кыралланы бир къауумларында болгъанма, алай Египетте барыргъа уа эсимде да жокъ эди. Эгечимден тууган кызы, путёвканы алып, мычымай анам да, сен да Москваг̀а жетигиз, бурунгу пирамидаланы кёрюргё барабыз деп сёлешеди. Ийманыгъыз, къууанчымы чеги жокъ эди. Ол къыралны, аны айтхылыкъ фараонларыны, Нилни, сфинкни юсюнден кёп хапарла, таурухла да эшитгенме. Ол сейирлик Клеопатраны, Рамзесни эм ариулугу бла атын айтдыргъан Нефертитини жериди. Жуугурьуму ол чакъырыууна угъай деялмадым.

Каирни башында он минг метр бийикликде учуп бара, самолётну иллюминаторундан Гизаны пирамидалары ачыкъ кёрюнедиле. Стюардесса аны эсибизге салгъанда, кёпле темир къанатлыны тёгерек терезесине жан атдыкъ. Эншигерек тюшюп баллагъаныбызда уа, тенгизден кёрюнгён, артыкъ биийик болмагъан, юслерин юзмез басхан тауланы кёребиз. Ол Сахара аулакъды, аны юзындан а сейирлик кёксюдюм бетли Къызыл тенгизни да.

Москваны Внуково аэропортундан учхан самолёт Египетни юч уллу шахарындан бири -Хургаданы аэропортунда къонадыз. Ары дери уа стюардесса ариу ауазы бла анда хауаны болумуну юсюнден орус, ингилиз тилледе да айтады. Температураны къыркъ градусха жеттенин билдиреди. Августа ол болгъанына да къарамай, Москвада, жауун жууун, суугурьукъ эди. Бёш сагъатдан а алай къызыу жерге келдик.

Къуралыулукъ, тизгинлик

Аэропортдан тюшюп, таможня контрольдан ёттенлей, бизни къара бурма чач, субай санлы жаш сакълай эди. Ол гидди. Хар бирибизге да «Хош келигиз!» -деп тюбейди. Туризм ымында бек тап къуралгъанын алайда окъуна англыайса. Бир жерде бир кесек окъуна да сакъламайса, хар зат да терк эм тынгылы этиледи. Чемоданларыбызны да кесибиз терминалдан ёттогючю чыгъарып тура эдик.

Барыбызны да кондиционери болгъан улуу автобусха миндиреди. Аны бла бирге уа чемоданларыгъызыючюн харсымагъызы, аланы сиз олтургъан автобусха мында ишлеген адамла жюклеркидиле, бир затыгъыз да тас боллукъ тюйюлдю деп тынчайтады гид. Ызы бла бизге турлукъ къонакъ юйге дери ашырып, биргебизге келеди.

Египетни курортларында РФ-ни да байрагъы.

Жаланаякъ кишиле

Аэропортдан къонакъ юйге жетгинчи, автобус, башха аллай мекямланы аллараны да бара, адамланы тюшюре келеди. Биз турлукъ жерге дери жарым сагъатдан кёбюрек барыгъ̀а тюшеди. Машинаны терезесинден къарап барама. Аэропортдан бир кесек озгъанлай, жолну онг жанында артыкъ уллу болмагъан жашау журтла, сол жанында уа сары юзмезли къыйыргчеги кёрюнмеген къум аулакъ.

Пальманы бир къауумлары жашилдиле, башхалары саргъалгъандыла. Хауа айланмайды. Орамда адам хазна кёрюнмейди. Бир кесекден а сол жанында жашауу келген акъ сакъаллы, узун этекли, башында да быстыр чёргелген бир кишиси терек салкъында жаланаякъ олтургъанын кёреме. Баям, машина сакълай болур эди.

Артда да аллай кишилени кёп эслегенбиз. Ана кимледиле, жаланаякъ нек жюрюйдюле ден соргъаныбызда, Абдулла, гид жашны ати алай эди: «Мында кёпле жюрюйдюле алай, ала юйреннгендиле»,- деп къысха жууаплагъанды.

Аэропортдан иги да узакъгъа кеттенибизден сора бир кесекге жолну эки жанында архитектуралары бла бири биринден ариу «Альбатрос», «Аллади́н», «Цитадель», «Титаник», дагъыда кёп тюрлю-тюрлю атлы къонакъ юйле. Аланы аларында, арбазларында да кёп тюрлю юлюкле, терекле, кёкге жетерге итинненча пальмала, алада уа финикле.

Андан да арлакъ кеттенден сора уа жолну онг жанында къум аулакъ. Къонакъ юйлени арбазлары тизгинлидиле, ариудула, тазадыла. Терекле, юлюкле, гюлле ёсген топуракъ алайлагъа башха жерледен келтиригленди. Анда ёсген бютимлеге кюн сайын ол жерли феллахла, суу къуюп, къарап турадыла. Сейирлик формалы фонтанла да кёпдюле. Жолну жанларында сфинкслени, Египетни къутхаргъан киштикни, дагъыда кёп башха тюрлю скульптураланы кёрюргё боллукъдуу. Къонакъ юйлени алларында уа кёп къырарланы байракълары, ол санда Россейни да, чайкъаладыла. Анда-мында тюкенлени башында орус тилде жазыула бардыла.

«Премьер Романс» къонакъ юй

Бир кесекден биз турлукъ "Премьер Романс" къонакъ юйге жетдик. Бек алгъа къарагъанда, эки къатлы, артыкъ бийик, уллу да болмагъан мекям. Биреу келип, чемоданларыбызны автобусдан тюшюреди, биргебизге келген жаш а бизни юйню ичине чакъыради. Алайда да: «Хош келигиз!» - деп, жумушакъ диванга олтурадыла. Олсагат, документлеривизге къарап: "Бир кесекчик мычыгъыз", -деп, кечгинлик тилейдиле.

Ызы бла "Суукъ баргъа" ашырадыла. Алайда да жумушакъ креслоларгъа олтуртуп, жашладан бири суусап келтирип береди. Ол аланы кесленде ёсген каркадэ ичдан этилген чайды. Аны фараонлары да бек сюйгенди. «Ичигиз, бу жолучуну суусабын кесген бек аламат затды. Каркадэден чай этип, иссилей ичсенг, къанынгы басымы кётюрюледи, суучтур ичсенг а, тюшюрген этеди. Чайны дагъыда бир иги жаны барды - ол анда хауаны болумуна адам кесин терк жарашдырырына болушады», -деп англытахандыла бизге.

Он керти да алай эди. Бир он-онбёш минутдан къатыбызгъа дагъыда бирey келип: "Сиз отоуучгузну терезелери юзмезли аулакъгъамы, тенгизгеми къараса суюесиз?"-деп сорду. Сёзсюз, бизге, кёп сагъыш зте турмай, суу кёрюнгён жанын сайладыкъ. "Алай эсе, 300 доллар берегиз, жаныгъ ызыылай этеме», -деди. Биз да 150 доллар да озуп турады дегенни айтабыз. Анга келишгенибизлей, ол адам бизни элтип, бош отоуладан ючюсюн кёргюзтюп, сайлагъыз деди.

Биз экинчи этажда къонакъ юйню орта́сында отоуладан бирин сайлайбыз. Биргебизге дагъыда эки оруслу тиширыу келген эдиле, артыкъ ахча тёлерге сюймегенлери себепли ючюнчю этажда къумлу аулакъгъа айланнган отоуну бердиле. Аны айтханым, улутха аулыгъа сюйгенле, жарсыугъа, Египетде да бардыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Баргъаны боллукъду.

Хорламны солдатлары

Жаудан артха турмагъан къарындашла

Окоплада жазылгъан, уруш аз шошайып, эс жыйгъан кезиуде турналып атылгъан къагъытла. Къалай багъалысыз сиз! Анала, эгечле, келинле кече, кюн да сакълагъан письмола. Биргеле къууанч, бирлеге уа бушуу, жиляу да келтиргенле. Кёпле, кёз гинжилеринча, букъу къондурмай, чулгъап сакълагъан асыралгъанла. Заман саргъалтып, жылтырыргъа жетип, кючден тургъан, юфгорюол ийсенг, урходукга айланып, учуп кетерча болгъанла.

Таулу келин Ираида Владимировна Волкова эри Кючмезланы Муратны къагъытларын кёп жылланы сакълагъанды. Ала аслам эдиле кеслери да, мамыр юнледе жазылгъанла, алай аладан урушну жели ура эди. Ала фашист малгъуна бизни мамыр эллерибизге бла шахарларыбызгъа кеслерини жаханим отларын къуяргъа дап къанды оюм этген кюнледе жазылгъандыла. Малкъарлы жаш аланы узакъ Калуга шахарда аскер училищеде окъуп тургъан кезиуде Акъ-Суда жашагъан къарт атасы Соломенни аты бла жибергенди. Алгъан а Ираида этгенди. Аланы окъуп, ол аны, Муратны анасы Зурумну да кёллерин алып, тынчайтып турдыла.

Болсада аны бир ючмюйюшчюгю аланы къуужандырмагъанды. Ол кеси да аскерчи жашны ахыр къагъытларындан бири болгъанды. «Кюнюнг ахшы болсун, Ира! Бу арт кюнледе эрикмей аламат иги турабыз. Бир жерден экинчи жерге терк-терк кёчебиз. Тюнене дагъыда Калугада болгъанбыз, биогюн а Рославлни къаты бла ёттенбиз, мен аны кенгден кёргенме, бусагъатда уа Смоленскени къатындабыз, фронтха жууукълаша келебиз.

Аны юсюнден сизге жазаргъа сюймей эдим, алай ишни халы сизге да белгилиди. Камидни аскерге алгъанмыдыла? Борис (Бакъсанукъ) не жазады? Иш тапсыз болургъа ушайды. Жарсымагъыз, тилейме. Бизни аталарыбыз да урушла бардыргъандыла. Биз да жунчмайбыз. Уруш адам улуну бек акъылсыз ишлеринден биридиди. Алай биз терс тюйюлбюз. Быллай кезиуде къагъыт жазаргъа бир да сюймейме, ол сизни къайгъы этдиреди. Алай ётюрюкден эсе, ачы болса да, керти игиди, дейдиле.

Шёндю къарангы болгъанды, жазаргъа къыйынды. Тамбла къагъытны атарыкъма. Къолунгдан келе эсе, къарталны тынчайт, жарсымасына. Манга къалгъан кыйынлыгъы, Газпромну бла «Роснефтьни» акциялары эм башхаланы битеу ырысхыларын бирикдирип, фонд къурасакъ, ол фондну дивидентлерин алыргъа эркинликлени уа, сёз ючюн, 1991 жылны 1-чи январына дери туугъанлагъа берирге боллукъдуу. Шмаковны бла Исаевни балаларыныкъларына юч берселе, бизнесменлеге бек къыйын боллукъду. Сёз ючюн, ол статьяда олигархланы жандауурлукъ ишлени бардыргъан борчлу этергe керекди деген оюм барды, ишчилеге да директорланы советлеринде къатышыргъа эркинлик берирге керекди деген оюм.

Бу уллу предложениялагъа чиновникле эм экспертле болмазлыкъ «антиваучер» деп атагъандыла, аланы авторланра уа популистле дегендиле.

Интернет.

Акъыл

Россейлилеге «антиваучерле» берирге керекди дегендиле

Депутат эм профсоюзну башчысы кыырал компанияланы файдаларын халкъ̀ъа кьалай бла берирге боллугъуну ючюн тапхандыла. Кыырал иеликде болгъан компанияла тюшюрген файдаланы граждан̀лагъа юлешип берирге керекди деп предложение этгендиле Россейни кишиге бойсунмагъан профсоюзларыны Федерациясыны башчысы Михаил Шмаков эм Кыырал Думаны социология жаны бла Комитетини председатели Андрей Исаев. Ала «Россейни Путиннге юч тилеги» деген статьяларында кеслерини программаларына «Антиваучер» деп атагъандыла. Токъсанынчы жыллада болгъан экономика терсликлени ала къыйналмай кетерир жолну да айтадыла.

«Биз къыралны иелигинде болгъан эм Совет Союздан къалгъан ырысхыланы, Газпромну бла «Роснефтьни» акциялары эм башхаланы битеу ырысхыларын бирикдирип, фонд къурасакъ, ол фондну дивидентлерин алыргъа эркинликлени уа, сёз ючюн, 1991 жылны 1-чи январына дери туугъанлагъа берирге керекди дивидентлени алыргъа эркинликле бла бирге.

-Приватизациялауну ол халкъда къурау битеу барыбызны да байыкъландырлыкъды, - дейдиле авторла. Аны къурауну системасын жарашдыраллыкъла уа табылырма. Алай эсе да, алыкъа алай этерге жаланда эки амал барды. Граждан̀лагъа сатар эркинликиз акциялагъа берию неда аладан кыырал компанияла къурап, алай дивидентлени жыйып, аланы уа жандауурлукъ ишлеге хайырланыргъа деп.

Шмаковны бла Исаевни балаларыныкъларына юч берселе, бизнесменлеге бек къыйын боллукъду. Сёз ючюн, ол статьяда олигархланы жандауурлукъ ишлени бардыргъан борчлу этергe керекди деген оюм барды, ишчилеге да директорланы советлеринде къатышыргъа эркинлик берирге керекди деген оюм.

Бу уллу предложениялагъа чиновникле эм экспертле болмазлыкъ «антиваучер» деп атагъандыла, аланы авторланра уа популистле дегендиле.

Интернет.

КЪАЖАУ ТУРУУ

Моджахедле тёгеректеги къуудуретни приватизациялагъандыла

Дагъыстанны танышларым эки бети да ууакъ басма жазма бла толгъан къагъытны бергендиле. Манга айтханлагъа кёре, аллай къагъытланы юйдеги принтер бла басмалайдыла. Прикаспийск районда жашагъанладан бир-бирлени почта ящиклерине атадыла.

Ол чакъыруну тексти бла –«Дагъыстанны, моджахедлерини республикада жашагъанлагъа этген чакъыруу сёзлери бла»-тынгылы шагъыйеленнгенден сора бек алгъа анда халатлагъа эс бурдум. Андан сора да, «насыпны письмоундаайтылгъанны да бир окъуучулай англыаргъа бек кыыйын эди. Текст адам иги англыламазча айтылмадан, авторну менсинуулюклеринден топпа - толу эди эм «Дагъыстанны моджахедлери» бизден не излегенлерин бир кере окъуучланлай англыагъан къыйын эди.

Жаланда къагъытны экинчи бетини ахырындагъы абзац англыатхан эди болумну. Тыйгычы белгилени тийишли жерлерине салып, сиз да англыарча этейик аны: «Уучулагъа, агъач къалауурлагъа, егерьлеге, агъачланы къыырыучулагъа-агъачлагъа артыкълыкъ этген битеу малгъунлагъа - агъачы кёгет жыйыучулагъа, сюрюучюлеге, табиигъаны сюеген дегенлеге, малларын кюпюп айланнганлагъа, табиигъатда солургъа чыкъгъанлагъа, зийнечылагъа, маёвкаланы, наныкъланы эм шишликлени сюйгенлеге, шахарладан эм элледен тышында агъачлада, таулада машинала да айланыргъа сюйгенлеге, спортсменлеге, кеси аллараны да юрюргенлеге: агъачлада, таулада, суу, кёл жагъалада, карьерледе айланнганлагъа! Билигиз ден айтабыз, шахарладан бла элледен тышындагъы жерле барысы да, кече, кюн да моджахедлени контролюндадыла. Ол жерде барысы да мындан ары сизникиле тюйюлдюле. Ким кёрюнсе да ол жерледе – ол къазауат бардыра тургъан муслиймманланы душманыды, гууурланы болушлукъчусуду, шпионду!!!»

Кёресиз да! Ахырына келип тохтагъан тюйюлмюю ол? Энди бизи кеси къыралыбызда, кеси жерибизде шпионла болдукъ, муслиймманланы душманлары болдукъ (къайсы муслиймман душманы болгъаныбызны англыаялмай къалдыкъ ансы). Бизни айланыргъа, жюрюрге конституциялы эркинлигибиз бар эсе да, кимле эселе да биреуленле бизни жашау этичу жерибизни кенглигин азайтып, аны шахарланы бла эллени чеклерине сугъаргъа кюрешгенлери сейир тюйюлмюю?

Алгъын бандитле агъачлада ёлтюрюгенлен адаланы юслеринден къарамларын жерден алалмай айтыларын-къалыларын билмей сёлеширге кюрешиучюлери эсимдеди. Дагъыстанны Буйнакъ районунда 2011 жылда октябрьде Шикарта элде жашагъан 62-жыллыкъ киши къалай ёлтюрюлгенин тинтгенде ачыкъ болады – пенсиячы Зейнулла Устарханов жолдашы бла уугъа баргъанда, бири биринден айырыладыла. Тенгин тапмагъандан сора Устархановну нёгери аны тас болгъанын полициягъа билдиргенди. Полициячыла агъачны тинтгенде, пенсиячыны эм аны итини ёлюклерин тапхандыла.

Аланы къатында «агъач кишиле» тургъан курканы ичинде бандитле унутуп къачхан ашазакъ затла эм от-окъула тапхандыла. Эштада, ючу, кийик жаныуар излей барып, кеси да билмей, бандитлеге тюбеп къалгъан болгъан эди. Ала уа бу агъачда жашап тургъанларын букъдуруп муратда бу абадан адамны, автоматдан атып, элек этип кьойгъандыла.

Ол къанлы ишни къалай англыатыргъа кюрешгенди дин фанатлагъа бойсунган сайт? Ма 2011 жылда 31-чи октябрьде сайтда айтылгъан сёзле: «Темирхан Шура (Буйнакъ) районда агъачда болгъан къанлы ишни юсюнден бил кертисин билмейбиз».

Андан эки ыйыкъ алгъа 2011 жылда 16-чы октябрьде Дагъыстанны Къарабудахкент районуну Сергокъала элиндеи Манаса баргъан автомобиль жолну 22-чи километринде кюйдюрилген, окъ тешиклери болгъан «Нива» автомашина табылгъан эди, ичинде да экеуленни ёлюклери бла. Жол жанында окъ тийген жарадлары бла да бир ёлюк. Ёлгенле Мюрего элде жашагъанла эдиле. Жуукъларынны айтханларына кёре, ала уугъа атланнган эдиле.

Бу мурдарлыкъ эм адамсызлыкъ къанлы ишни кимле этгенлери ачыкъды. Алай жаланда «агъач кишиле» этиучюдюле. Бу жол да ючуна замансы заманда, керексиз заманда, тапсыз жерде болгъандыла. Сора кеси ауаналарындан къоркъа айланнган, агъачда тюбеген хар адамны да правону къоруулаучуланы «тасжачыларына», «шпонларына» санагъанладан саутну кючю бла къутулургъа кюрешгендиле, автоматны сампалындан басып.

Къаллы жигит жашланы кеслерин тюзге санагъан, 2011 жылда 17-чи октябрьде этген билдириулеринде биз не зат окъуйбуз: «Россейни асламлы информация органлары ол адаланы моджахедле ёлтюргендиле, дейдиле. Сайтда айтылгъанына кёре, ол жерде моджахедлеге бек аз тюберге боллукъсуз, алайда ГРУшникле уа топпа-толудула», - деп кеслерин къорууларгъа кюрешедиле. Окъуйбуз.

«Чакъырыу» къагъытда айтылгъанын агъачлада бола тургъан бузукълукъла бла тенглешдирип къарасанг, сейир этерча оюмгъа келесе. Алгъын ваххабит аскерчиле адамлаы сюдсюз этилген акъылсыз оноула бла автоматладан ёлтюрюулени не жаны бла да биз этмегенбиз деп тургъан эселе, энди кеслерини малгъунлукъ ишлерин халкъгъа билдирип, алгъын да, ётюрюкден сора, абери айта билмегенлерин кёргюстердиле.

Бандитле халкъны къоркъутургъа кюрешгенлерин бошдан айтмагъанларын дагъыда бир къанлы ишлери бла баям этгендиле. 2012 жылда Дагъыстанны Къарабудахкент районуну Какашура элини тийресинде агъачда бол ючуну ёлюклерин тапхан эдиле, кюллары, аякълары да темир жипле бла байланып. Ала бешюк да лесничествода агъач къалауурла эм егерьле болуп ишлет тургъанла эдиле. Тинтуулени бардыргъанланы оюмларына кёре, была агъачда боевиклеге тюбет къалгъандыла. Бандитле аланы байлагъандыла, тобукъландыргъандыла, эки автоматдан бла бир тапанчадан атып ёлтюргендиле.

Ёлгенле морта ала ёлтюрюлген жерни сапёрла тынгылы тинтгенден сора тапдырылгъандыла. Алай бошдан этилмегенди. Къуру ёлгенлеге окъуна да намыс этмеген дин фанатикле саулагъа не этериклерин киши да билаллыкъ тюйюлдю.

Сёз ючюн, Къабарты-Малкъарны Бахсан эм Прохладна районларыны чеклеринде 2010 жылда 24-чю декабрьде егерь Арсен Саблировну ёлюгон тапхан эдиле. Аны бешю кюн андан алда Ставропольеден келген жети ючуну ёлтюрген бандит подпольныы членлери жесирге алгъан эдиле. Алайда тинтуу ишлени бардыргъанда, «Аллахны аскерчилери» салгъан, ёлюкню аякъгъа келгенледен адам басса атылыкъ устройство атылгъанды. Ол чачылгъанда МВД-ны къуллукъчуларындан бирини аягъы эм бели жаралы болгъандыла. Ма ол шарт окъуна шагъатлыкъ этеди ваххабит къауумлада адамлыкъ эм ниет деген затла болмагъанларына. Ала ёлюклеге да минала салады, къартланы ёлтюредиле, бир заманда да саутну адамны юсюне айландырып сампалындан басмазлыкъ адаманы жюрдыла. Былайда сёз ючуланы юслеринден барады.

Аналитика обзорчулукъ этип къарасакъ окъуна, ахыр озгъан жылланы ичинде бизни жерлерибизде дин фанатикленни къолларындан кёп мамыр адам ёлгенди. Бек улуу бушуулу иш Къабарты-Малкъарда 2007 жылда ноябрьде болгъан эди. Ол кезиуде Чегем районда бандитлени базалы лагерьлерине тюбеп къалгъан 9 ючуну бла агъач къалауурну ёлтюрген эдиле бандитле. Нальчикде жашагъан, 60-шар жыллары болгъан эм андан да абадан бешеуленни бандитле алайда окъуна ёлтюредиле, аланы ашырып айланнганланы – Тёбен Чегемни тийресинде жашагъан эллиленни уа - бандитле ёлтюрюрден алгъа бек къыйнагъан эдиле. Ала, ючуу итлени да жарсыусуз ёлтюргенден сора да, ючуланы ёлюклерин тонагъандыла.

2010 жылны ноябринде Чегем районда Лячинкъая элни тийресинде камуфляж кийимли шайтанла эки пенсиячы ючуну ёлтюредиле. Аладан бирине 69 жыл, экинчисине 64 жыл бола эди. Ала жашагъан бир жанына чыгъып тохтагъанлай, «Ока» автомобильде олтурып тургъанлай ёлтюргендиле. Кеслерин «муслиймлылагъа» санагъан, шериатны мардалары бла жашагъанла былайда да уручуукъ кылыкъларын кёргюзтгендиле. Орталыкъ бузукъчу окъуна, игиаман эсе да, ниетни кодекси деген адетни унутмайды. Энни алып айтханда, кесин адамгъа санагъан уручу битеу тапханын алып кетмейди, сабийни неда къарт адамны абересин да уралмайды.

«Агъач кишиле» уа аллайла тюйюлдюле. Ала, 4-чю ноябрьде Лячинкъаны къатында пенсиячыланы ёлтюрюп, адам къанына болгъан къоллары бла ёлтюргенлерини хуржуналарын къармалагъанла. Эски сотовый телефонну алгъандан сора да, бек тюз эм бек адепли динни тутабыз деген бу малгъунла эски ушюкну да алып кеттендиле.

Террористе ненча ючуну, солуй айланнганланы, туристени, къалияр къазарга баргъанланы, сюрюучюлени ёлтюргенлерини тизмесин андан ары да бардырыргъа боллукъ эди, болсада аны бла болум тюрленирик тюйюлдю: бандитле Кавказны халкъларын къоркъутур, аланы кеслерине бой салгъан сюрюуге айландырыр эм айтханларын этдирир ючюн, кюлларындан келгенни аямай кюрешедиле.

Ол кюреш халкъны ачыуландырады эм къажауландырады. Аллай къажаулукъла да бир бирден башадыла. Сёз ючюн, Дагъыстанны Къарабудахкент районунда 27-чи февраллда беш ючуну ёлтюргенлеринден сора эки кюн озуп, ол тийреде жашагъанладан 100-ге жууукъ адам М29-чу номерли автомобиль жолну кесип тохтагъан эдиле. Адамла правону къоруулаучу органлагъа ол къаныл ишлени этип айланнганланы табыгъыз, тутгуз деп дау этгендиле.

Ала «моджахедлени» шахарлада эм элледе жашагъанлагъа табийгъатха солургъа, агъач байлыкъланы жыяргъа чыкъсагъыз ёлтюрлюкбюз дегенлерине да эс бурмайдыла. Аны бла байламлы муслиймманланы Ставрополь крайда Дин управлениясыны муфтийи Мухаммад хажи Рахимов былай айтханды: «Эркинликни баш мураталарындан бири эркин эм къоркъусуз айланыугъа эркинликди.

Зараны болмагъан адамны ёлтюрюу- бек уллу гюнахды эм шериат адамны жашауна, ырысхысына эмда къоркъуусузлугъуна сугъанакълыкъ этгенни бек къаты жуугатха тартыргъа деп тохтаущырганды. Адамны жашауу тийлишисча къоруулананай эсе, ол къыырал эм жамауат иги ишлемегенлерини шартыды. Бузукъчулукъ ишлени кёбейе баргъанларына ниет тазалыкъны, адамлыкъны, Алахдан къоркъууну, бузукълукъ иш этгени ючюн жуугатха тартыллыкъны къажау салыргъа керекди».

Былайда ахыр сёз айтыр заман боллгъанды. Ислам бла къара ниетлерин жабаргъа кюреший, жангы «низамны» тохташдырыргъа жанларын атханла, энди кюч структураланы келечилерин къюоп, бизге-Кавказны мамыр халкъына - къажау урушну башлагъандыла. Алайды да, сейир этерча да тюйюлдю-бу «керти дин иелери», жашау багъалы зат болгъанын билгенлерича, адамны ёлтюрюрге да эркинбиз дегенлерине. Сектантладан андан сора не сакъларгъа боллукъду да?

Алайды да, энди бизни жаланда эки жолубуз барды: бу малгъунлагъа бойсунургъа неда алагъа къажау кюрешни бардырыргъа. Башха жол а жокъду, нек дегенде ол мугут кибикди. Къырыл, кюйдюрюп кетермесенг, кёбейип барлыкъды.

Мен «моджахедлени» урушха чакъыргъанларына хазырма degen жууап этеме. Энди, намыслы окъуучула, кезиу сизникиди!

Висхан ХАЛИДОВ.

КУЛЬТУРА

Жаш тёлю театрны къайтыуу

Нальчик шахарда Жаш тёлюню муниципальный театры ишлеп башлағанды. Аны бла байламлы премьера уа бу кюнледе Адам Шогенцуков атлы Къабарты къырал драма театры мекямында өттенди. Ары шахарны школларындан кёп сабий жыйылған эди. Байрамны белгилерге уа республикада искусствону, сабий литератураны да айныгыуна уллу кыйын салған адамла қыатышхандыла.

Аскер Налоев.

Андан сора ол да оюмун айтханды. Ол белгилегенича, алғын заманда бу коллективде профессионал артистле жокъ эдиле.

- Бизге бу ишни буюрғанда, не мекямбыз, не кесибини сахнабыз, неда машинабыз оқуна болмағанды. Адамла жаланда кеслерини жюрек итиниулюклери бла ишлеп тургъандыла. Бизде профессионал актёрла жетишмегенлери ючюн спектакльеде театры сюйген адамла, сабийле кеслери да ойнағандыла.

Бир ётюрюкчю, эринчек, қызғанч, қылыкъсыз қызычық Вера тюшюнде ол жерге тюшдю. Ол шартла адамны қалай бузғъанын ол кеси кёзю бла кёрюп сокъуранды. Ала, адам сыфатлағъа кирип, анга кеси кесин қалай жюрютюучюсюн кёргюзтюдюе. Ахырында: «Энди мен бир заманда да аллай аман қызычық боллукъ тюйолме!» - деген оюмғъа келди Вера.

Театрны художестволу руководители, белгили актёр Аскер Налоев бизге билдиргенича, анда алты актёр ишлейди:

- Ол санда Татьяна Карнаухова, Алла Белобородова, Татьяна Шурышкина, КъМР-ни сыйлы артисти Ирина Кузнецова эм башхала бардыла, - деп белгилегенди ол. - Ирина Одинцова бизни кесибизни штатда драматургбузду. Ол юнлагъа да қаташыады. Музыканы Нина Артюхова жарашдырады, балетмейстер Юрий Кузнецову, сценография уа Наталья Акимованықъыды. Бир жылғъа юч постановка этерге муратлыбыз. Театр репетицияларын ара шахарны Культура эм солуу паркыны тепсеу залында бардырады.

Тепсеу заманда жашау қужурду. Аны ючюн а бир қыауум сағъатчыкъъа оқуна хал ингге тюрленир деген мурат бла адамла театрғъа барадыла. Биз жумушбузну сахна бла чеклендирип қюймай, жарықъландырыу иш бардырырғъа да кюрширикбиз, кесибизни энчи дуниябызны қъурарыкъбыз. Анда уа театрны сюйген адамла жашарықъдыла. Уллу-гитчени да ары чақырабыз!

Сахна искусствоғъа профессионаллача келмеселе да, бирле сценография бла кюрширле, башхала, художниклеге болуша, жашауларын аны бла байлап оқуна қоярла, драматургиядa жетишимле болдурурла. Бюгюннгю спектакль жаш тёлюню юйретиуде уллу магъанасы болғъаны себелли биз аны школлада кёргюзтюрге деп турабыз.

Жууқъ заманда Одинцованы «Влюбленная Баба-Яга» деген пьесасына кёре оюнну қазырлырықъбыз. Классикағъа қъачан жетебиз деп ашығъып сақълайма. Сент-Экзюперини атын оқуна сағъынсам, жюрегим сейирлик сезимледен толады. Аны ол бай материалын сахнада салығъа кёлленипме, - деп белгилегенди режиссёр.

ГЕРИЙЛАНЫ Асият.
Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алғъанды.

Алғъа сахнадан Нальчик шахарны администрациясыны башчысыны орунбасары Анжела Долова сёлешгенди. Жыйылыуда белгиленнегинча, ол бу театрны жангыртыуғъа уллу қыйын салғъанды:

- Мен барыбызны да бу жангыдан жаратылғъан Жаш тёлюню театры бла алғъышлайма, аны тамблағъы кюню жарықъ да, уллу да боллуғъуна ишанама. Мында кёп ариу, иги спектакльле салынырықъдыла, бери аслам адам жюрюрюгюне да ишекли болмайма. Сабийле уа, актёрланы оюнларына қъарағъандан сора да, ол оюнлағъа кеслери да қъууанып қъатышырықъдыла, кёп иги затха да юйренирикиле, - деп, ол алғъын «Народный театр юного зрителяны» режиссёру Нина Цариковағъа, творчестволу ишинде уллу жетишимле болдурғъаны эм КъМР-ни театр искусствосун айнытыуғъа салғъан уллу қыйынны ючюн шахар администрацияны Сыйлы грамотасын бергенди.

Қъараучуну сейири уа бизге бек уллу эди. Кёп жылланы ичинде театр, жер-жерлеге барып, кесини искусствосу бла гитчелени, абаданланы да қъууандырып тургъанды. Энди мындан арысында, сизге мен уллу жетишимле тилей, кесибизни театры белгиси - Чебурашканы береме, - деп Нина Ильинична режиссёр Аскер Налоевге дагъыда саугъағъа эрттегили труппаны афишасын да бергенди.

Артда уа кезиу спектакльге жетди. Ол кюн сабийлеге Нальчикде жашағъан драматург Ирина Одинцованы пьесасына кёре салынған «Деревенька дурных привычек» деген оюнну кёргюзтюнди. Залда адам асыры кёлден спектаклни биринчи кесегини сёзлерин хазна адам эшитирча болмады. Къайры келгенлерин ангылай башлағъан сирқиу сабийле тынчайғъандан сора уа иш адамны осал халлери жашағъан эчикде болғъанын ангылай башладыкъ.

Аладан қъонакъбайлыкъ этерлерин тиледи. Кьонакъ Аллахны қъонағъыды деп аны қъошха жууқъ этдиле. Исмайылны ахулулары уа, кече-кюн демей, Кочарны сыятаусуз думп болғъанын сезип, аны излеп башладыла, олду бизге андан хапар биндирлик деген оюм бла.

Аз-кёп изледиле эселе да, Кочарны ызына тюшедиле, марап башлайдыла. Кюнлени биринде аны, қъошдан чықъғъанлай, жашла қъушалайдыла да, ортағъа этедиле. Ычхынмаз қъапханнга тюшгенин билген Кочар дыгалаеха қъалады, амалсыз болады, не медет, абери этерге бир да амал жокъ. Аны, сюрюп, энишге атадыла. Ызындан тюшюп келедиле да, аны ёлюп тургъанын кёредиле.

Алайда аны дагъыда, от этип, қюйдюрюп кетедиле. Кочарны анасы келип, қюйгенден қъалғъан сюеклерин жыйып, быстырғъа чулғъап, юй башында асырап тургъанды деген хапар да жюрюйдю.

ТУУДУЛАНЫ Борис,
Тёбен Чегем эл.
Сурат авторнуду.

Саугъалау

Алықъа белгисиз шартланы тапхандыла

Бородинода болғъан сермешни 200-жыллығъына жоралап, Маденият эсгертмелени сақълау битеуроссей обществону Къабарты-Малқъарда бёлюню школчуланы, сабий жамауат биригиулери арарында «Бощдан тутмайды Россей эсинде» деген эришиу бардырғъан эди. Аны бащ муратлары-фахмулу жаш адамлағъа болушлукъ этиу, аланы хунерлерин айныгыу, өсе келген тёлюню граждан-патриот халда юйретиу, Биринчи Ата журт урушну юсюнден билимлерин кенгертиу эм қъыралны тарыхына сейирлерин ёсдюрюю эди.

Конкурс юч номинациядан қъуралғъанды: урушну жигитлерини юсюнден слайд презентация этиу, суратла, сочинение. Ол экю кезиуге юлешиннгенди: биринчи май-жыйырма бешинчи август – конкурс ишлени хазырлау, аланы комиссиягъа ийиу эм жыйырма бешинчи август - сегизинчи сентябрь – компьютер презентацияны кёргюзтюу, эселе чығъарыу.

Комиссияғъа Къабарты-Малқъар Гуманитар тинтиулени институтуну илму ишчуси, тарых илмуланы кандидаты Олег Опрышко эм тамата краевед, урушну эм урунуну ветераннларыны республика советлерини члени Владимир Зведре, РФ-ни Суратчыларыны союзуну республикада бёлюмюню башчысы Геннадий Темирканов, КъМР-ни Миллет музейини баш специалисти Надежда Емельяненко эм Маданият эсгертмелени сақълау битеуроссей обществону бизде бёлюмюню башчысы, поэт Созайланы Ахмат киргендиле. Ала конкурсха келген ишле теманы қъалай ачықлағъанларына, аланы художество жаны бла байлықъларына, тарых кертиликлерине эс бургъандыла.

Алай онекинчи номерли школдан Жабелланы Самат Михаил Багданович Барклай де Толлини юсюнден излем иш хазырлағъанды. Аны қъыйын қъадарыны, урушда жашағъан қъыз-жигитлигини, Ата журту ючюн жарсығъанылы юсюнден тынғылы айтханды, А. Пушкинни анга жоралап жазғъан назмуларын да оқуғъанды.

Милана Урусова урушда тиширыула этген жигитликни юсюнден хапарына жыйылғъанла сейир этип тынғылағъандыла. Ол кесини ишинде Э. Рязановну «Гусарская баллада» фильминде жигитге ушатып, офицер кийимле кийип, юйюнден жашырын кеттен Надежда Дурованы, партизанла бла бирге уруш этген Василиса Кожинаны, жандауурлукъ иш бла кюрешген орус патчахны юйюрюнден тиширыуланы жашауларын толу суратлағъан эди.

Бешинчи классны оқъуучусу Роза Гаунова кеси жазғъан назмуну уа қъонакъла, жюри да бек жаратхандыла. Ляна Бляшева, Фатима Догова, башха оқъуучула да урушну жигитлерини юслеринде сочиениялары, сейир шартла келтирип, алай хазырлағъандыла. Ксения Горуля уа Россейни Федерациягъа қъаралағъанды, қъызчықъ аланы затдан қъорқъа биллемегенлерини, Ата журтларын қъоруулар ючюн, жанларын аямағъанларын белгилегенди. Оқъуучуланы хар бирини да хапарлары бла бирге аланы компьютер презентациялары да кёргюзтюлгенди.

Комиссия оқъуучула хазырлағъан ишлеге бийик бағъа биччегенди. Баям, сайлау этерге да тынч тюйюл эди. Болсада эселлеге кёре кеслерини номинацияларында Жабелланы Самат, Милана Гендукова, Роза Гаунова, Ксения Горуля, Жангоразланы Лейля, Хадзугова Сабина, Созайланы Яна, Ахматланы Мариям, Жигунова Лиана эм башхала хорлағъандыла. Алағъа грамотала, саугъала да берилгенди.

Эришиуню юсюнден оюмун айта, Олег Опрышко Бородинода сермешни қъыралны тарыхында мағъанасы уллу болғъанын чертгенди. Кеси да ол жерге экю кере барғъанын, анда анга картечь бергенлерин да эсгергенди. Сабийле эртте жыллада болғъан затланы юслеринден былай тири, ариу да айтханларын белгилеп, алағъа мындан арысында да патриотлай қъалырларын тежегенди.

Владимир Зведре уа, М.Ю. Лермонтовну «Бородино» деген чығъармасындан юзюкню оқъуп, жыйылғъанланы қъууандырғъанды. Ахырында, итогланы келтире, Созайланы Ахмат оқъуучуланы ишлерин тинтирге анга бек иги кёрюннгенин, ала алыкъа артыкъ белгили болмағъан шартланы тапханларын, Россейни халқъыны жигитлигини, акъыллылығъыны юсюнден айтханды. Поэт қонкурсну мағъанасы ёсюп келген тёлюге уллу болғъанын да белгилегенди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Турнир

Жигитлени атлары унутулмайды

Анзорей элде 2004 жылда РФ-ни Наркоконтролюну Къабарты-Малқъарда управлениясына боевикле чабыуул этгенде ёлген Ахмет Герговну бла Мурат Табуховну хурметлерине жораланып, футболдан экинчи турнир бардырылғъанды.

-Алағъа жоралап, эришиуле къурау бизге тёре болғъанды. Ол экю жаш бандит оқъдан жоюлғъан эселе да, бизни эсибизде ёмюрлеге қъалпықъдыла. Халқъда айтылғъаныча, инсан аны адамла унутмағъан қъадарда сауду. Мен оюм этгенден, бу дуниядан замансыз кеттен жашларыбызны сиз эсгере, алағъа атап, быллай турнирле бардыра турлукъсуз,-деп ачханды эришиуню Лескен районну жер-жерли администрациясыны башчысы Валерий Кебеков.

Турнирге Анзорейден, Аргудандан, Терекден, Нальчикден, Наркоконтрольну республикада управлениясындан алты команда қъатышхандыла. Биринчи жерге теркчиле, экинчиге аргуданчыла, ючюнчюге «Нальчик-сладость» командала чықъғъандыла.

Бизни корр.

ТАУРУХ

Кочар кетген къая

Қъайдады ол, алай нек атағъандыла ол къаягъа? Кимди Кочар дегенлери?

Бек алғъа ол къая қъалайда болғъанын белгилейик. Чегем ауузунда Гитче чучхурла бардыла. Ала Адай сууну жағъасы ыз бла ёрге барғъан тардадыла. Тёбен Чегем элден экі километр чақълы оғъарыда, сол қъолғъа бурулғъан жерде. Чайыр жолдан қъарасанг, суу келген бла ёрге уллу таш кёрюнеди. Ма анга айтадыла халқъда Кочар кеттен къая деп.

Бу ишни уа болғъанымы хапары ма былайды. Мытыфлы деген жайлықъда Исмайыл Кочар деген бир нёгери бла мал кютюп болғъанды. Тау қырдык эллек, хайыуанла семиз, малчыланы кёллери да кётюрюлюп, қъууанчы. Аллахны ахшылығъындан, малғъа жанлы зараны жеттени да жокъ, хар не да жюрек ырахатланырча байтамал. Кюнлени биринде Исмайылны солур кезиую жетеди да, ол юйге атланады, эшекге гыбыт бла жау эм бишлақъла да жюклеп. Кочар бла да саламлашып, анга да «хайт де» дегенни айтып.

Исмайыл кетер-кетмез, жашны эрттеден бери тынчлықъ бермеген қъайғъысы қъозғъалды. Ол да неди десегиз, тенгини ёлюзюне Кочарны эрттеден бери да кёзю қъарап тура эди. Ол, қъалай-алай эте эсе да, аны сояды да, қъалғъан жумушун да этеди. Ол кюндеи башлап кесин да уллу қъайғъы бийлейди. Бир ауукъдан Исмайылны солуудан қъайтыр заманы жетди да, ол келди. Экиси да элде жангылықъладан хапарлашдыла.

Малланы ыстауатдан қъыстағъанлай оқъуна, Исмайыл ышанлап қъарады сюрюуге, алай ёлюзюн кёрмеди: «Ярабий, эслемейми қъойдум?» - деди кеси кесине. Тууарланы алларына ётюп, дагъыда жокълады, алай ёгюзню биягъы кёрмеди. Энди ишеклиги жокъду аны сюрюуде болмағъанына. Кочарғъа хапар сорду, алай ол, анда, мында кёргенме дегенден сора, зат айтмады. Айтыб а не айтырыкъ эди! Ол амалсызғъа қъалады, нёгери бла ортаны қъалай айырығъыны қъайғъысы башын хайран этеди.

Кёп оюм эттенден сора Исмайылны жояр ақъылға келеди. Ингирлени биринде, ушхууурдан сора тынчайырғъа жатадыла, алай Кочарны жукъу да ташлағъанды. Ол халда кече белинде дери турду.

Энди уа терен жукъуғъа батхан болур деп, сакъ турду да, Исмайылны ётюрдю. Ёлюкню туурап, сан-сан этип, суғъа атды. Андан кътутлду, алай жюрегине кьонниған кьорқъуу тынчлығъын алды. Башы хайран болурғъа жеттенди.

Бир ауукъ заман ётеди. Тукъум, жууукъ, ахлу Исмайылны жокълайдыла. Аны эшитген Кочар амалсызғъа қъалды, қъачар-бугъар амал изледи. Ағъачда, қъолда айлана кетип, Адайда малчы қъошха келди. Аладан қъонакъбайлыкъ этерлерин тиледи. Кьонакъ Аллахны қъонағъыды деп аны қъошха жууукъ этдиле. Исмайылны ахулулары уа, кече-кюн демей, Кочарны сыятаусуз думп болғъанын сезип, аны излеп башладыла, олду бизге андан хапар биндирлик деген оюм бла.

Аз-кёп изледиле эселе да, Кочарны ызына тюшедиле, марап башлайдыла. Кюнлени биринде аны, қъошдан чықъғъанлай, жашла қъушалайдыла да, ортағъа этедиле. Ычхынмаз қъапханнга тюшгенин билген Кочар дыгалаеха қъалады, амалсыз болады, не медет, абери этерге бир да амал жокъ. Аны, сюрюп, энишге атадыла. Ызындан тюшюп келедиле да, аны ёлюп тургъанын кёредиле.

Алайда аны дагъыда, от этип, қюйдюрюп кетедиле. Кочарны анасы келип, қюйгенден қъалғъан сюеклерин жыйып, быстырғъа чулғъап, юй башында асырап тургъанды деген хапар да жюрюйдю.

ТУУДУЛАНЫ Борис,
Тёбен Чегем эл.
Сурат авторнуду.

Операция

Сакълыкъ, дагъыда бир кере сакълыкъ

КъМР-де МВД-ны Жолда жюрюуню къорқъуусузлығъуну къырал инспекциясыны управлениясы 2012 жылда 7-чи сентябрьден 16-чы сентябрьге дери кезиуде «Автобус» деген профилактика операция бардырады.

Жылны озғъан 8 айында республиканы жеринде автобусла бла 20 жол-транспорт авария болғъанды. Аланы кезиуюнде юч адам өлгенди, 28 адам қъыяу тапханды. Ол жарсыулу ишле уа асламысында бир-бир водительлени жолда жюрюню жорукъларыны излемлерин толтруурғъа сансыз қъарағъанлары ючюндю. Бек алғъа уа ала автомашиналарын тохташдырылғъан мардадан терк сюреди, эки орам бирге қъошулғъан жерледе бир бирлерине жол қъоймайдыла, ашығъып-бушығъып бара тургъанлай, автомашиналарын бир бирге асыры жууукъ этледиле.

Операцияны бардырылғъанына баш мураты - пассажирле жюрюттен водительле не қъадар аз авария этерлерин жалчытыуду. Ану кезиуюнде автотранспортларны болғъан предприятиялары, энчи предпринимательни болғъаны тинтилликди. Бек алғъа уа автобусла жолғъа чығъардан алғъа аланы техника халларына, болумларына қъараллықъды, водительле лицензияны излемлерин қъалай толтурғъанларына эс буруллукъду.

Хурметли водительле! Сакъ болсағъыз эм жолда жюрюню жорукъларын алжаусуз толтурсағъыз, кесигизни эм башхаланы да қъыйынлықъдан сакъларықъсыз!

Басмағъа **ЛУКЪМАН улу М**.
хазырлағъанды

БИЛДИРИУ

15-чи сентябрьде Бабугент элни тийресинде **12 сағъатда** Османланы тукъумну жыйылыулары боллукъду. Қъыздан, жашдан тууғъанны да сакъларбайсыз. Соруулары болғъанла **8 928 720 47 65** телефонғъа сёлешсинле.

БАБАЛАНЫ Теипни жашы Ануар замансыз, аурумай ёлюп қъалғъаныны юсюнден уллу бушуу этип билдиребиз эмда аны юйюрюне қъайғъы сёз беребиз. **Жууукълары бла шёхлары**.

Закон

Ичгини къайда сатарғъа эркинлик барды?

Быйыл июльдан бери алкоголь ичилени сатыуну эм рекламасыны жанғы жорукълары қъайырланылыдыла. 2011 жылда 18-чи августда чығъарылғъан 218-ФЗ номерли федеральный законда кёргюзтюлген мардаланы бир кесеги жаратылып июль айдан бери башлағъанды. Законну ату уа былайды: «Этил спирти алкоголь эм спирт болғъан продукция чығъарыуну эм сатыуну қъаралны жанындан тап халғъа келтириую юсюнден» Федеральный законнга тюрлениуе кийириую юсюнден». Аны бла бирге уа ол жаны бла Россей Федерацияны бир-бир закондоталь актлары эм «Сыраны эм ол къошулуп этилген ичгилени розницада сатыуғъа эм қъайырлықъны (ичерге) чек салыуну юсюнден» Федеральный закон ючлерин тас этгендиле.

Алкоголь продукция сатхан мекямлағъа жанғы излемле тохташдырылғъандыла. Сёз ючюн, шахарлада розница алкоголь продукция сатхан стационар тюкенлени бла складланы битеу сатыу этген жерлери (площадь) 50 квадрат метрден аз болурғъа керек тюйюлдю. Эл жерледе аллай мекямланы сатыу этген жерлери экі керегe қъысқартылады – 25 квадрат метр болады. Аллай объектлени арендағъа бериуню болжалы 1 жыл эм андан да кёп болурғъа керекди.

Ичги сатарғъа бу башда айтылғъан закон хайырланылып башлағъынчы белгилен лицензияла аланы болжаллары бошалғъынчы кючлерин тас этмейдиле. Аллай стационар мекямланы, складланы уллулукълары, гитчеликлери жанғы законда кёргюзтюлген мардалағъа келиширге тийишлидиле.

Алкоголь продукцияны розницада сатхан тюкенчилеге тохташдырылғъан қъошакъ излемледен сора да, закон аладан Росстатха розницада сатылғъан ичгини ёлчемини юсюнден эшитгенди. Аны бла бирге алкоголь продукцияны розницада сатыуну қъыйынлығъы болғъанды деп ачханды Россей Федерацияны Сыйлы сатыу кийиирлигинди. Энчи белгилеп айтсакъ, 5 эм андан да кёп ёлчемде этил спирти болғъан продукцияны жаланда бу кезиуде реклама этерге боллукъду:

- акъылбалыкъ болмағъанлағъа аталып чығъарылғъан басмадан, аны кибик газетлени ал эм артхы бетлеринден, журналланы тышларындан қъалғъан басма органлада;

- алкоголь продукцияны розницада сатыучу стационар объектледе, ол санда аллай сатыу этген тюкенледе ичгини татымын кёрюучю (дегустация) заллада.

Не тюрлю алкоголь продукцияны да телевидение эм радио берилени программаларында, аны кибик акъылбалыкъ болмағъанлағъа аталғъан аудио эм видеопродукцияда да. Алкоголь продукцияны рекламасын халкъ аслам хайырланыучу транспортда тағъарғъа, кёргюзтюрге жарамайды. Улоуну ол муратда хайырланырғъа эркинлик берилмейди. Аны мекямланы тышларына (ичлерине) жабыщдыру да законнга чюйре келеди. Андан сора да, ичгини махтап, лотереяла чығъарырғъа, конкурсла бардырырғъа, оюнла қъурарғъа эркинлик берилмейди.

Дагъыда быллай шартны да эсге салайыкъ. Алкоголь продукцияны тюрлю-тюрлюлерин юлгюге кёргюзтюю бла байламлы рекламаны жаланда стационарда сатыу этген жерледе кёргюзтюрге боллукъду, ол санда аллай объектледе дегустация заллада эм алкоголь продукцияны розница сатыучу организациялада да.

Андан сора да, законну жанғы редакциясында алкоголь продукцияны реклама этиую кесине да жанғы излемле тохташдырылғъандыла. Сёз ючюн, рекламада алкоголь продукцияда қъаллай бир биология қъошакъла, витаминле болғъанларыны юслеринде информация болурғъа керек тюйюлдю, аны бла бирге уа адамланы бла жаныуарланы сыфатлары салынырғъа да жарамайды, ол санда мультипликацияны хайырланып ишленген суратланы да.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм- 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилманчла бёлюм- 47-31-28.
Сурат алмучула- 42-68-72, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылғъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылғъан хар зат ючюн Россей Федерацияны басманы юсюнден законуна тийишлиликде материаллана авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылғъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малқъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмағъа КъМР-ни Асламлы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетрграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени илерине тандыруу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени розницағъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19.00 сағъатда къол салынады. 20.00 сағъатда къол салынғанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫҒЪАРҒЪАНЛА:
Текуланы Хауа - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушланы Феруза (3,4-чю бетле), Бичеккуланы Жаннета (1,2-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 3540 экз. Заказ № 2175

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫЙ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru